

rymma reklam för olika produkter.

I Maria Arvidssons ”Rätt packad. Visuella & verbala strategier för att vinna Fru Konsumentens tillit” är vi tillbaka i Sverige efter andra världskriget. I kapitlet behandlar Arvidsson visuella och verbala strategier kopplade till produktionen av livsmedelsförpackningar som användes för att vinna konsumentens tillit. Fru Konsument klappar förtjust, klapp-klapp!, med händerna och utropar namma-namma! när kakmixen blir till kaka.

I det nionde och tionde kapitlet görs ytterligare en temporal tripp till samtiden. I ”Coco Pops, Kalaspuffar och leksaker. En visuell analys av barn tilltalet på flingpaketerna” gör Anna Sparrman en analys av hur flingpaketens layout, innehåll och anslag talar till barnen. I bokens sista kapitel, ”Matens märkesvaror. Rättvisemärkta förpackningar – medier för politisk konsumtion”, genomför Anita Andersson en sociokulturell analys av hur ideologiska aspekter spelar in i konsumtionen av livsmedel.

Utöver bokens kapitel rymmer den sju mellanspel som består av korta författarlösa texter om skafferiet, distribution, kyl & frys, gatans kommersiella rum, snabbköpet, blåvitt och High tech & retro. De kortare texterna förvirrar läsningen och bokens disposition skulle ha tjänat på en exkludering av dem. Vidare skulle bokens disposition ha tjänat på att dela in kapitlen i två tidsepoker, en som rymmer avsnitten om modern tid och en om de från början av 1900-talet fram till 1960-talet.

Den närläsning av empirin som författarna gjort i *Burkar, påsar och paket* skulle lätt ha kunnat skjuta vid sidan om målet att genomföra sociokulturella analyser av förpackningarnas historia i vardagens konsumtionskulturer, genom att vara allt för angelägna om att läsarna skulle förstå de studerade fenomenens ”genesis”, och samtidigt få med deras mest centrala kontextuella omständigheter. Det skulle ha kunnat leda till att själva analyserna av de sociokulturella aspekterna, fenomenens symboliserande krafter, mer eller mindre uteblivit. Så är inte fallet med *Burkar, påsar och paket*, som lyckas gå den svåra balansgången mellan att beskriva förpackningarnas ursprung, deras historiska kontext och dessutom tolka vad de utöver sin funktion berättar om vidare sociala och kulturella förhållanden.

Rikard Eriksson, Ljungskile/Oslo

Ulf Stahre: *Den globala staden. Stockholms nutida stadsomvandling och sociala rörelser*. Bokförlaget Atlas, Stockholm 2007. 300 s. ISBN 978-91-85677-58-0.

Etnologen Ulf Stahre har i en serie böcker behandlat förhållandet mellan stadsomvandlingar och sociala rörelser i Stockholm. I avhandlingen *Den alternativa staden* (1999) tog han upp den protesterörelse mot stadsbyggandet som växte fram vid 1960-talets slut och 1970-talets början, och i *Den gröna staden* (2004) uppmärksammade han den stadsmiljörelse som agerade mot Dennispaketets trafikledsprojekt i Stockholm under 1990-talet. Med *Den globala staden* (2007) har turen kommit till millennieskiftets nya urbana rörelser. Stahre anger att studiens syfte är att ”studera de nutida rörelserna i Stockholm och deras struktur mot bakgrund av stadsomvandlingen och globaliseringsprocesserna i Stockholm och västvärldens storstäder”.

Till sitt upplägg består boken av en kort inledning följt av sex kapitel. I det första kapitlet ger Stahre en översikt av dels ekonomiska och kulturella globaliseringsprocesser, dels den nutida utvecklingen i världens stora städer med fokus på ”globala städer”, dvs. de noder kring vilka den ekonomiska världsordningen spinner sitt nät enligt John Friedmanns och Goetz Wolffs teorier, dels den nutida stadspolitiken. Stahres beskrivning grundar sig på en närmast rapsodisk genomgång av teorier av modernitetsuttolkare, urbana teoretiker och statsvetare som Arjun Appadurai, Zygmunt Bauman, Manuel Castells, Richard Florida, Margit Mayer, Saskia Sassen och Deyan Sudjic samt deras behandling av samtida urbana fenomen som ”urban sprawl”, ”edge cities”, gentrifiering och ”gated communities”. I sin förklaring av de globala städernas utveckling faller Stahre tillbaka på Friedmann och Wolff vilka menar att globaliseringsprocesserna leder till en social, ekonomisk och rumslig polarisering – en utveckling som de beskrivit med hjälp av metaforerna ”citadellet” och ”gettot”. Beträffande stadspolitiken har den, enligt Stahre, utvecklats i en nyliberal riktning, som en följd av globaliseringen och uppkomsten av det nya postfordistiska produktionsystemet.

I det andra kapitlet ändrar Stahre fokus från det globala till det nationella och regionala. Han sammanfattar de senaste femtio årens stadsutveckling i Stockholm, redogör för ”den nya ekonomins” uppgång och kris, pekar på marknadskrafternas ökade inverkan på staden och på den nyliberala stadspolitikens genomslag och

ställer avslutningsvis frågan huruvida Stockholm är en global stad. Stockholm, hävdar Stahre, uppvisar flera drag som är typiska för de globala städerna, men skiljer sig samtidigt från schablonbilden av den globala staden genom att vara modifierad av "lokala förhållanden", som Sveriges välfärdspolitik och Stockholms urbana rörelser.

I det tredje kapitlet ger Stahre en bild av den pågående stadsomvandlingen i Stockholm utifrån ett antal exempel. Han pekar på den påtagliga förändringen av stadslandskapet de senaste decennierna. Den första tendensen är en utbredning och utglesning av stadslandskapet i form av "urban sprawl". Stahre identifierar handelns förändring och nyetableringar samt kommunikationssystemen som drivande krafter. Den marknadsstyrda utvecklingen av bilberoende handel i form av ombyggnader av större centrumanläggningar, nya köpcentrum och överglasade gallerior, kommersialisering av gamla, nedlagda industriområden, s.k. Factory Outlets, samt upplevelsecentra leder till en utarmning av de tunnelbanebaserade förortscentra som etablerades under efterkrigstidens första decennier. Den andra tendensen är omvandlingen och utvidgningen av det centrala stadsområdet där kapitalintensiva projekt bidragit till att förnya stadsbilden. Ett påtagligt drag här är gentrifieringen av centralt belägna bostadsområden. Stahre menar att de två utvecklingslinjerna lett till en polarisering av staden och att denna polarisering kan beskrivas med hjälp av metaforerna citadellet och gettot.

I kapitel fyra anlägger Stahre ett historiskt perspektiv på Stockholms urbana rörelser på grundval av resultaten i sina två tidigare böcker *Den alternativa staden* och *Den gröna staden*. I det femte och längsta kapitlet tar han sig an de nya rörelserna, vilka uppstod kring millennieskiftet som en reaktion från radikala vänster- och miljögrupper mot "den nyliberala stadspolitiken" och "den nya ekonomins konsekvenser". I huvudsak handlade det om två olika strömningar: Den ena uppstod i opposition mot den nya stadspolitiken i Stockholm; den andra uppstod efter inspiration från den Londonbaserade organisationen Reclaim the Streets, vars primära syfte var att kräva tillbaka staden och dess gator från "den kommersialiserade och globaliserade ekonomins samhälle".

I sin översikt redovisar Stahre för det första de vänsterpolitiska nätverk (Mot marknadens diktatur, Stockholm inte till salu, Gemensam välfärd) som framför allt agerade under det borgerliga maktinnehavet i Stadshuset under perioden 1998–2002. För det andra uppmärksam-

mar han organisationerna Kollektivtrafikant Stockholm och Planka.nu som med fundamentalt skilda metoder argumenterade för en förbättrad och reformerad kollektivtrafik. För det tredje tar han upp globaliseringsrörelsens lokala engagemang – främst genom organisationen Globalisering underifrån – och allmänningarnas roll som argument för de nya rörelserna. För det fjärde berättar Stahre om förortsgruppen Husby Unite som huvudsakligen bestod av invandrare och framför allt agerade för att förbättra sin närmiljö. Avslutningsvis diskuterar han de svenska avknoppningarna (Reclaim the Streets och Reclaim the City) till den utpräglat globala rörelsen Reclaim the Streets, vilka han ser som synteser av en politisk rörelse riktad mot den nyliberala staden och en ungdomskulturrörelse.

Med det sjätte och uppsummerande kapitlet har Stahre ambitionen att sätta Stockholms urbana rörelser (1968 års byalagsrörelse, 1990-talets stadsmiljörörelse och millennieskiftets nya rörelser) i ett större sammanhang. Han påpekar att rörelserna har förändrats över tid som en följd av stadsomvandlingens förändrade karaktär. De nya rörelserna har således främst vänt sig mot inslag i den nutida nyliberala stadspolitiken som de omfattande privatiseringarna samt nedskärningarna i den offentliga sektorn och i välfärdssystemen. De skiljer sig från gårdagens genom att vara mer differentierade; flera av dem har t.ex. varit organiserade i form av nätverk. Ny teknik som mobiltelefoner och internet har präglat samarbetet även om det fysiska mötet fortfarande kvarstår som den ojämförligt viktigaste interaktionsformen. Stahre pekar vidare på hur Stockholms urbana rörelser historiskt sett framgångsrikt förmått formulera alternativ till den rådande politiken och även etablerat dessa alternativ på den politiska agendan. I jämförelse med de tidigare rörelserna har millennieskiftets nya rörelser inte nått motsvarande framgångar, medan de däremot har utvecklat nya kategorier som ungdomar och invandrare. Stahre ser avslutningsvis de sociala rörelserna som en motkraft till globaliseringsprocesserna samtidigt som han konstaterar att de själva påverkas av de globala influenserna.

I *Den globala staden* skildrar Stahre på ett engagerat och flyhänt sätt millennieskiftets stadsomvandlingar och sociala rörelser. Som framgår av ovanstående referat är boken uppslagsrik. Den ger många värdefulla porträtt av stadsutvecklingens olika ansikten. Men den vittomfamnande ansatsen är också dess största svaghet. Problematisering och analys får stå tillbaka på bekostnad av bredd i redogörelsen.

Givet Stahres syftesformulering måste bokens disposition karaktäriseras som framtung. Först i det femte (och näst sista) kapitlet behandlar han de nya urbana rörelserna som boken syftar till att beskriva och analysera. De föregående kapitlens roll är något oklar. Å ena sidan utgör de en bakgrund till den empiriska undersökning som redovisas i det femte kapitlet, å den andra tar de formen av självständiga forskningsöversikter och empiriska redogörelser. Sett som bakgrundskapitel är de dock alltför omfattande och brett anlagda. Behövs verkligen all den information som ges där för att stödja resonemangen om millennieskiftets nya sociala rörelser? Hade det inte varit bättre att strukturera framställningen efter syftesformuleringen och interfoliera den med bakgrundsteckningar vid behov? Sett som forskningsöversikter och redogörelser av empiriska förlopp blir kapitlen i stället alltför svepande och summariska i sina slutsatser.

Problematiserande är t.ex. Stahres redovisning av makroteorier om globalisering och städer i det första kapitlet. Som läsare undrar man hur han förhåller sig till de presenterade teorierna. Och i vilken utsträckning är dessa relevanta för Stahres undersökning av de nutida urbana rörelserna i Stockholm? Ta de amerikanska urbanteoretikerna Friedmanns och Wolffs teori om citadellet och gettot som bitvis intar en strukturerande och förklarande funktion i Stahres framställning. Den beskriver polariseringen i de globala städerna utifrån en generalisering av den amerikanska stadsutvecklingen. Men i vilken omfattning är den överförbar till europeiska, svenska eller stockholmska förhållanden? Valet av teori leder Stahre till att övertolka tendenser i den svenska stadsutvecklingen. Visst är det dramatiska skillnader i medelinkomst mellan olika områden i Stockholmsregionen, men är det verkligen rimligt att, som Stahre gör, diskutera Rinkeby, Tensta och Kista under rubriken "gettot"? Eller att nämna områden som Starrbäckensängen på Gärdet eller Sankt Eriksområdet på Kungsholmen i samma andetag som "gated communities"?

Till de andra teorier som redovisas i det första kapitlet, men som inte är bärande för framställningen (och därmed strängt taget hade kunnat utgå), hör Zygmunt Baumans teori om att platsen förlorat sin mening för "den nya eliten". Baumans tes skulle ha tjänat på att problematiseras. Skulle inte eliter vurma för platser? Rör sig inte eliten huvudsakligen mellan ett begränsat antal geografiskt avgränsade platser – utspridda i rummet men sammanbundna av transportkorridorer – laddade med berättelser, symbolik och värderingar? Stahre pekar ju

själv på förekomsten av "citadell" världen över i den fortsatta framställningen. Vilka befolkar dessa om inte den nya eliten? Och Baumans teori är bara en av många som får stå utan att bli ifrågasatt.

Boken hade definitivt vunnit på ett mer kritiskt förhållningssätt gentemot dessa makroteorier och deras hegemoniska förklaringsanspråk. Stadsutvecklingen framstår som determinerad av strukturella faktorer som globaliseringen, de postfordistiska flexibla produktionsystemen, marknaden och den nyliberala stadspolitiken. Resultatet: en tilltagande homogenisering av (väst)världens globala städer.

Ett exempel är Stahres karaktäristik av stadspolitiken som entydigt nyliberal. Visst ligger det en hel del i detta, men är bilden verkligen så enkel? I såväl Sverige som Stockholm har den politiska majoriteten trots allt skiftat under den tid Stahre beskriver. Och Miljöpartiet har etablerat sig på den politiska arenan. Planeringen av miljöstadsdelen Hammarby Sjöstad och diskussionerna om att införa trängselavgifter i Stockholmstrafiken bidrar till att ytterligare komplicera bilden. Ett generellt problem med Stahres studie är att stadsomvandlingarna beskrivs ur ett aktörlöst makroperspektiv. Hade Stahre inkluderat stadens politiker, tjänstemän, experter, näringslivsföreträdare och debattörer i sitt narrativ skulle processerna som lett fram till stadsomvandlingarna sannolikt framstått som betydligt mer heterogena, komplexa och kanske t.o.m. som motstridiga. Och förklaringsmodellen som trovärdigare.

Om Stahres beskrivning av stadsomvandlingarna i alltför hög utsträckning präglas av makroteoriernas deterministiska förklaringsmodeller, framstår hans redogörelse av de sociala rörelserna i det femte kapitlet som heterogen och mångfacetterad. Stahres empiriskt grundade analyser i detta kapitel känns trovärdiga. Tyvärr är denna centrala del i hans studie alltför kort. Det är många frågor som man som läsare gärna skulle vilja se utredda och mer utförligt belysta, t.ex. frågan om kontinuitet och förändring. Stahre menar att det är en helt ny våg av rörelser som präglar millennieskiftet. Samtidigt framgår det av hans redogörelse att flera av de "gamla" rörelserna som Alternativ stad och Socialekologisk aktion lever kvar. Så hur "nya" är de nya rörelserna egentligen? Och hur förhåller sig det som verkligen är nytt till det "gamla"? Vidare hade det varit intressant att få ta del av hur andra aktörer som politiker, tjänstemän, experter, näringslivsföreträdare och debattörer uppfattade och bemötte millennieskiftets nya rörelser.

I flera fall tycks Stahre vara färgad av de sociala rörel-

sernas beskrivningar och analyser av de processer som format stadsomvandlingarna. Ett slående exempel är hans diskussion av begreppet allmänningar i det femte kapitlet (s. 184–185), som uteslutande grundar sig på vänsterradikalerna Michael Hardts och Antonio Negris omdebatterade bok *Imperiet*. Längre fram i redogörelsen visar det sig att deltagarna i globaliseringsrörelsen haft just Hardt och Negris bok som en viktig inspirationskälla (s. 200). I stället för att problematisera globaliseringsrörelsens syn på allmänningarna gör Stahre deras tolkning till sin. Hur andra aktörer, t.ex. företrädare för den ekonomiska och politiska makten, uppfattade allmänningsbegreppet får läsaren inte reda på. Inte heller redovisas hur Hardts och Negris allmänningsbegrepp förhåller sig till Garrett Hardins och Elinor Ostroms syn på saken.

Boken lider av en del onödiga upprepningar av resonemang (t.ex. på sidorna 59–67, 86 och 137). Kapitel fyra är därtill en ren sammanfattning av Stahres tidigare böcker och hade kunnat utgå. Akribin lämnar en del i övrigt att önska. Stahre för ingen diskussion om källmaterialet. Det framgår inte när intervjuerna gjorts, om de spelats in eller om avskrifter eller inspelningar finns i författarens ägo. Ibland hänvisas till intervjuerna i löptexten, ibland inte. Likaså händer det att långa blockcitat från dagstidningar, flygblad eller liknande källor saknar referens. Beträffande användningen av internet som källa har Stahre inte angivit när webbplatsen eller webbsidan i fråga konsulterades. Att ange när informationen hämtades är inte oviktigt eftersom källmaterial av detta slag saknar den tryckta källans beständighet. Det finns inte heller någon förteckning över källmaterial i boken, däremot över refererad litteratur. För överskådligheten hade det också varit värdefullt med ett sakregister, inte minst med tanke på den stora mängden organisationer och namn som presenteras i boken.

Avslutningsvis ska det understrykas att även om Stahres bok *Den globala staden* är vidhäftad en del problem främst rörande disposition, teoribehandling och akribi, så är den också en angelägen och läsvärd redogörelse av en inte tidigare uppmärksammas del av Stockholms samtidshistoria.

Per Lundin, Stockholm

Kartan i forskningens tjänst. Lars-Erik Edlund, Ann-Sofie Gräslund & Birgitta Svensson (red.). Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, Uppsala 2008. 206 s., ill. ISBN 978-91-85352-77-7.

Vad är egentligen en karta, och på vilka olika sätt kan kartor idag användas i den kulturhistoriska forskningen? Kartans användbarhet som förmedlare av kunskap är en fråga som under lång tid och med skiftande intensitet diskuterats i olika vetenskapliga sammanhang. Inom exempelvis kulturgeografi och landskapsplanering är kartan ett arbetsredskap av central och sällan ifrågasatt betydelse, medan etnologer under decennier distanserat sig från de kartografiska metoder som tidigare användes inom ämnet.

I boken *Kartan i forskningens tjänst* får vi ta del av texter baserade på föredrag från ett symposium med samma titel, som hölls i Uppsala hösten 2006. Utifrån olika humanistiska och samhällsvetenskapliga perspektiv presenteras här en rad exempel på hur kartor kan användas som analysredskap, källmaterial och förmedlingsform. Genom att samla skilda infallsvinklar och användningsområden inbjuder boken till en förutsättningslös diskussion om vilka möjligheter kartan idag kan erbjuda.

Symposiet i Uppsala hölls i Kungl. Gustav Adolfs Akademiens regi. För arrangemanget ansvarade Lars-Erik Edlund, Ann-Sofie Gräslund och Birgitta Svensson, och denna trio har också fungerat som redaktörer för boken. De 13 artiklarna utgör merparten av de föredrag som presenterades under de tre symposiedagarna. Boken är rikt illustrerad, inte minst med många olika typer av kartor, och kartmaterialet speglar i sig den mångfald av perspektiv och användningsområden för kartan som volymen omfattar.

Som exempel på bokens spännvidd kan nämnas Göran Bäärnhielms fascinerande exposé över fantasikartor genom historien och Carola Wingrens intressanta diskussion av hur landskapsarkitekters kartografiska representationer av en planerad framtida utveckling bidrar till att faktiskt generera nya verkligheter. Else-Marie Karlsson Strese beskriver i sin artikel hur lantmäterikartor från 1600-talet visat vägen till ännu levande plantor av förvildad humle, medan Lennart Elmevik presenterar den kartläggning av europeisk dialektgeografi som genomförs i projektet Atlas Linguarum Europae.

Mentala kartor står i fokus i Lars-Erik Edlunds artikel; från morfars representation av sin ångermanländska